

Women, Nazis and Universities (Greenwood Press, Westport, Connecticut, 1984). Tegenwoordig is hij reisgids en touroperator.

Paul Hendriks

P. Buwalda, *Refuseniks. Het drama van de joodse emigratie uit de Sovjet Unie en de Nederlandse rol daarbij 1967-1991* (Soesterberg: Aspekt, 2005, 218 blz., € 22,95, ISBN 90 5911 411 6).

Een kleine tien jaar geleden promoveerde de voormalige diplomaat Piet Buwalda aan de Rijksuniversiteit Groningen op *They did not dwell alone*, een studie naar de Nederlandse belangenbehartiging in de Sovjet-Unie ten behoeve van Israël in de periode 1967-1991. In die periode, het zij nog maar eens gezegd, hielpen Nederlandse diplomaten ruim 500.000 sovjetjoden aan een inreisvisum voor Israël. Destijds werd door sommigen de vraag opgeworpen hoe iemand op zijn eigen herinneringen kon promoveren (Buwalda was ambassadeur in Moskou tussen 1986 en 1990), maar die kritiek is niet geheel terecht omdat Buwalda zich ook voor die periode wel degelijk op uitgebreid bronnenonderzoek baseerde. Zijn relaas werd alleen aangevuld met eigen observaties, die — het zij duidelijk — interessante doorkijkjes gaven op de menselijke en ambtelijke verhoudingen op de ‘Apenrots’. Zo spreekt er — terecht — lof en waardering uit voor minister van buitenlandse zaken Hans van den Broek, die bereid was risico’s te nemen en de grenzen van wat voor Moskou acceptabel was, trachtte op te rekken.

Men kan zich wel afvragen in hoeverre de belangenbehartiging *Nederlands* beleid was, als het *namens Israël* werd gedaan, maar Buwalda’s proefschrift was een welkome studie omdat het een belangrijk onderwerp op heldere wijze in kaart bracht en aannemelijk maakte dat de aantallen die de sovjetautoriteiten lieten gaan, vooral een afgeleide vormden van de stand van de Oost-West betrekkingen. Had Moskou er baat bij de westerse publieke opinie of de Amerikaanse regering te paaien, dan liet het veel joden gaan; had Moskou er geen baat bij, dan stokte de exodus. Onder Gorbatsjov was dat niet anders dan onder Brezjnef. Buwalda concludeerde daaruit dat Nederland best actiever en assertiever had mogen zijn, omdat het uitsluitend verantwoording droeg voor de afhandeling van uitreisvisa die toch al verstrekt waren.

Buwalda’s nieuwe boek *Refuseniks* is in hoofdzaak een bewerking van *They did not dwell alone*. Toch rechtvaardigt het feit dat het ook nieuwe informatie bevat over de Nederlandse maatschappelijke betrokkenheid bij de joden in de Sovjetunie, een nieuwe bespreking. Buwalda behandelt het ontstaan van die betrokkenheid, de activiteiten van actiegroepen om de publieke opinie te mobiliseren, en de vorming van een netwerk om joodse sovjetburgers moreel en materieel bij te staan. (97-105) Hij gaat ook in op de aarzelingen die een en ander opriep bij het ministerie van buitenlandse zaken in Den Haag en hij schuwt de kritiek bepaald niet. Het is een interessant thema, maar, ook omdat veel van de toenmalige activisten er de voorkeur aan geven niet te zeer in detail te treden, vooralsnog slechts een verkenning van een onderwerp dat een zelfstandig onderzoek zou verdienen. Het is bij dit hoofdstuk, dat tenslotte nieuw is, jammer dat Buwalda voor wat

betreft de inhoudelijke verantwoording de geïnteresseerde lezer naar zijn proefschrift verwijst. Gezien het feit dat *Refuseniks* bedoeld is voor een breed publiek, is die keuze nog wel te billijken, maar juist in het nieuwe hoofdstuk zou enige verantwoording welkom zijn geweest.

Het is daarnaast ook niet meer mogelijk na te gaan in hoeverre Buwalda kennis heeft genomen van recente literatuur. Het gegeven dat hij een aantal onjuiste beweringen uit zijn proefschrift hier herhaalt, lijkt erop te wijzen dat hij toch vooral die tekst als basis heeft genomen. Zo zou Nederland pas in de jaren tachtig eigen stappen in Moskou hebben ondernomen voor joden die wilden emigreren (69), terwijl het dat al in 1978 naar aanleiding van de arrestatie en veroordeling van Anatoly Sjtsjaranski deed. Minister Max van der Stoep zou de mensenrechten bij zijn bezoek aan Moskou in 1974 ook niet aan de orde hebben gesteld, terwijl hij daar juist – zo is uit andere bronnen bekend – van Brezjnev te horen kreeg dat deze dat Nederlandse cabaret niet zo kon waarderen. Overigens is deze frase van Henry Kissinger, die er evenmin over te spreken was. Opmerkelijk is daarnaast dat hij de, toegegeven, buitengewoon lange ambstermijn van de sovjetminister van buitenlandse zaken Andrej Gromyko al direct na de Tweede Wereldoorlog laat beginnen (25-26), terwijl dat feitelijk ‘pas’ in 1957 was.

Stilistisch is het boek soms wat staccato. Ook in het derde deel, waar Buwalda zijn eigen ambtsperiode beschrijft en de stijl levendiger wordt. Zijn andere boeken (bijvoorbeeld *Diplomatiek dagboek Moskou* uit 1992) en ook de talloze diplomatieke rapportages van zijn hand die ik heb gelezen, verraden een aangename stijl. *Refuseniks* haalt dat niveau niet. Het lijkt in een aantal opzichten ook op een haastklus: de naam van sovjetleider Brezjnev wordt bij voorbeeld op drie manier gespeld, maar nergens op de gangbare wijze. Her en der zijn zinnen het slachtoffer geworden van een al te achteloze toepassing van de ‘copy-paste’-functie. Maar dat doet weinig af aan het feit dat het een leesbaar en informatief boek is geworden, dat hopelijk inderdaad een breder publiek bereikt.

Floribert Baudet

R. de Groot, *Drie miljard verwijten. Nederland en Suriname 1974-1982* (Dissertatie Utrecht 2004; Amsterdam: Boom, 2004, 283 blz., € 27,50, ISBN 90 8506 025 7).

Ooit noemde premier Den Uyl de onafhankelijkheid van Suriname op 25 november 1975 het voornaamste wapenfeit van zijn premierschap. Wat echter een modeldekolonisatie had moeten worden eindigde in een desillusie die veroorzaakt werd door de militaire staatsgreep in 1980, de decembermoorden in 1982 en de verslechtering van de Surinaamse economie als gevolg van de stopzetting van de Nederlandse ontwikkelingshulp in 1982.

Drie miljard verwijten is een studie waarop de auteur in 2004 promoveerde en handelt over de politieke relatie tussen Nederland en Suriname in de jaren 1974-1982, met als specifieke vragen wat Nederland in deze jaren wilde bewerkstelligen in de relatie met Suriname en hoe het dat aanpakte. Als beginpunt is gekozen voor 1974, toen de nieuw aangetreden Surinaamse regering-Arron in februari 1974 verklaarde te streven naar de

betreft de inhoudelijke verantwoording de geïnteresseerde lezer naar zijn proefschrift verwijst. Gezien het feit dat *Refuseniks* bedoeld is voor een breed publiek, is die keuze nog wel te billijken, maar juist in het nieuwe hoofdstuk zou enige verantwoording welkom zijn geweest.

Het is daarnaast ook niet meer mogelijk na te gaan in hoeverre Buwalda kennis heeft genomen van recente literatuur. Het gegeven dat hij een aantal onjuiste beweringen uit zijn proefschrift hier herhaalt, lijkt erop te wijzen dat hij toch vooral die tekst als basis heeft genomen. Zo zou Nederland pas in de jaren tachtig eigen stappen in Moskou hebben ondernomen voor joden die wilden emigreren (69), terwijl het dat al in 1978 naar aanleiding van de arrestatie en veroordeling van Anatoly Sjtsjaranski deed. Minister Max van der Stoep zou de mensenrechten bij zijn bezoek aan Moskou in 1974 ook niet aan de orde hebben gesteld, terwijl hij daar juist – zo is uit andere bronnen bekend – van Brezjnev te horen kreeg dat deze dat Nederlandse cabaret niet zo kon waarderen. Overigens is deze frase van Henry Kissinger, die er evenmin over te spreken was. Opmerkelijk is daarnaast dat hij de, toegegeven, buitengewoon lange ambstermijn van de sovjetminister van buitenlandse zaken Andrej Gromyko al direct na de Tweede Wereldoorlog laat beginnen (25-26), terwijl dat feitelijk ‘pas’ in 1957 was.

Stilistisch is het boek soms wat staccato. Ook in het derde deel, waar Buwalda zijn eigen ambtsperiode beschrijft en de stijl levendiger wordt. Zijn andere boeken (bijvoorbeeld *Diplomatiek dagboek Moskou* uit 1992) en ook de talloze diplomatieke rapportages van zijn hand die ik heb gelezen, verraden een aangename stijl. *Refuseniks* haalt dat niveau niet. Het lijkt in een aantal opzichten ook op een haastklus: de naam van sovjetleider Brezjnev wordt bij voorbeeld op drie manier gespeld, maar nergens op de gangbare wijze. Her en der zijn zinnen het slachtoffer geworden van een al te achteloze toepassing van de ‘copy-paste’-functie. Maar dat doet weinig af aan het feit dat het een leesbaar en informatief boek is geworden, dat hopelijk inderdaad een breder publiek bereikt.

Floribert Baudet

R. de Groot, *Drie miljard verwijten. Nederland en Suriname 1974-1982* (Dissertatie Utrecht 2004; Amsterdam: Boom, 2004, 283 blz., € 27,50, ISBN 90 8506 025 7).

Ooit noemde premier Den Uyl de onafhankelijkheid van Suriname op 25 november 1975 het voornaamste wapenfeit van zijn premierschap. Wat echter een modeldekolonisatie had moeten worden eindigde in een desillusie die veroorzaakt werd door de militaire staatsgreep in 1980, de decembermoorden in 1982 en de verslechtering van de Surinaamse economie als gevolg van de stopzetting van de Nederlandse ontwikkelingshulp in 1982.

Drie miljard verwijten is een studie waarop de auteur in 2004 promoveerde en handelt over de politieke relatie tussen Nederland en Suriname in de jaren 1974-1982, met als specifieke vragen wat Nederland in deze jaren wilde bewerkstelligen in de relatie met Suriname en hoe het dat aanpakte. Als beginpunt is gekozen voor 1974, toen de nieuw aangetreden Surinaamse regering-Arron in februari 1974 verklaarde te streven naar de